

Lezing “Op alles wel ende rijpelijk gelet” Rechtspraak van de Schepenbank Op dinsdag 28 februari 2023 door Anton Neggers in wijkcentrum De Wildacker

Anton Neggers (Boxtel, 1959) is jurist en werkzaam in het hoger beroepsonderwijs. Als genealoog en regionaal historicus is hij met name gespecialiseerd in de geschiedenis van de Meierij van 's-Hertogenbosch.

Het ontstaan van de schepenbanken gaat ver terug in de tijd. Daarom kregen we vooraf een korte geschiedkundige verhandeling. Een echte geheugenopfrisser.

In een mooie vogelvlucht werden we meegenomen door de geschiedenis te beginnen bij Karel de Grote, vader van Europa. In 800 werd hij keizer van het rijk der Franken. Hij veroverde veel gebieden waardoor zijn rijk een groot deel van West- en Midden-Europa besloeg. Hij heerste over een enorm rijk. Hij was de eerste sinds de Romeinen die zo'n groot gebied beheerde. Dat deed hij met behulp van **leenmannen**. Dat waren zijn vertrouwelingen die in zijn naam een streek bestuurden, belastingen inden en militaire steun gaven bij een oorlog. In ruil daarvoor mochten ze profiteren van de opbrengst van hun leen.

Dit alles is bekend als **het feodale- , of leenstelsel**.

Veel leenmannen breidden hun macht uit, zodat zij behalve grond ook andere rechten die normaal aan de overheid toekwamen, in leen kregen, bijvoorbeeld het recht om belastingen te innen of om de rechtspraak uit te oefenen.

In onze streken verwierf de **hertog van Brabant** veel gebieden. Het oude hertogdom Brabant bestond uit vier kwartieren, te weten Leuven, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch. Het kwartier 's-Hertogenbosch bestond uit de Stad en de Meierij van 's-Hertogenbosch, weer onderverdeeld in de vier kwartieren Peelland, Kempenland, Oisterwijk en Maasland, en daarnaast uit oostelijk van de Meierij gelegen gebieden. Goirle maakte deel uit van het kwartier Oisterwijk van de Meierij van het hertogdom Brabant.

Gedurende de Tachtigjarige Oorlog werd Noord-Brabant afgesplitst van het oude hertogdom Brabant en in 1648 definitief toegewezen aan de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden. Vanaf deze tijd namen de Staten-Generaal in Staats-Brabant de plaats in van de hertog van Brabant.

De schepenbank was een politieke instelling vanaf de Middeleeuwen tot 1789, waar zeven tot twaalf schepenen werkten. De term had meerdere betekenissen dan alleen 'rechtbank'. Een schepenbank drukte een geografisch geheel uit en was een soort politieke instelling die eerst als rechtbank en later in bredere zin als een organisatie 'gemeentelijke' taken uitvoerde voor de landsheer.

Rechterlijke macht van de heer van Tilburg en Goirle

De heer van Tilburg en Goirle bezat voor 1811 de rechterlijke macht in zijn heerlijkheid. Uit de inwoners benoemde de heer het rechtsprekende college, de schepenen. De schepenbank van Tilburg en Goirle bestond uit zeven schepenen, vijf uit Tilburg en twee uit Goirle. De schepenen waren niet opgeleid tot rechter en het was ook echt een bijbaan. Een aparte enclave vormde Riel, die behoorde tot de schepenbank van Hilvarenbeek. De heer kon ook

recht vragen en had het recht het vonnis na uitspraak van de schepenen uit te voeren. Dat deed de heer niet zelf, maar zijn plaatsvervanger de drossaard van Tilburg. De drossaard wordt ook wel eens schout genoemd.

De schepenen hielden zich bezig met criminele en civiele rechtspraak en vrijwillige zaken. De schepenenbank had voor criminele zaken bevoegdheden op de hoge jurisdictie. De instelling had het zogenaamde halsrecht; in criminele zaken kon de doodstraf worden geëist. Bij civiele zaken moet je denken aan geschillen over eigendom en vooral het niet terugbetalen van geleend geld. Naast criminele en civiele rechtspraak vormde de vrijwillige rechtspraak een groot en belangrijk onderdeel van de taken van de schepenen, zoals de verkoop en verdeling van eigendommen, het vervaardigen van boedelinventarissen, het vastleggen van schuldbekentenissen, het maken van boedelverdelingen en voogden en toeziende voogden van moesten hun verantwoording, vastgelegd in een voogdijrekening, afleggen bij de schepenen; zij hadden het toezicht op (half)wezen.

De vrijwillige rechtspraak zou je kunnen vergelijken met de functie van een notaris: het overdragen en bezwaren van onroerende goederen en het staan over andere akten. Onder invloed van Franse wetgeving werd vanaf 1811 de rechtspraak geprofessionaliseerd. De vrijwillige rechtspraak werd overgenomen door de notarissen.

De schepenenbank bestond tot 1803 en werd vervangen door de Civiele Rechtbank van Tilburg en Goirle. De strafrechtspraak werd uiteindelijk het Provinciaal Gerechtshof in Den Bosch. In 1811 kwam er in Tilburg een Vrederecht, in 1838 vervangen door het Kantongerecht.

Bestuur en rechtspraak Goirle 1572-1795

Staatkundige situering 1572 - 1795

-Republiek

-Staats-Brabant

- Meierij van 's-Hertogenbosch Onderdeel

van de Heerlijkheid Tilburg en Goirle.

Heren en vrouwen van de heerlijkheid in volgorde tijdens de vermelde periode

1. Van Malsen
2. Van Grobbendonck
3. Van Hessen Kassel
4. Van Hogendorp

Bestuur en Rechtspraak •

Schepenenbank:

- Deel van de schepenenbank van Tilburg bestaande uit 7 schepenen,
- van wie 5 schepenen uit Tilburg ○ en 2 uit Goirle.
- Rechtsgebied: Tilburg en Goirle.
- Rechtspraak: Hoge, middelbare en lage justitie.
- Officier: drossaard van Tilburg.
- Beroepshof: Schepenenbank van 's-Hertogenbosch.
- Bestuur: Twee schepenen, 2 burgemeesters, gezworenen en zettters.

Het bestuur van de heerlijkheid bestond uit de drie geledingen:

1. schepenen,
2. raden en
3. gezworenen aangevuld met kerkmeesters en armmeesters.

De schepenen vormden samen met de drossaard en de secretaris het dagelijks bestuur. Tot hun taken behoorden de registratie van het bezit en de bezwaring van onroerend goed, en de certificatie van rechtshandelingen, waaronder het burgerlijk huwelijk (voluntaire jurisdictie).

Een andere belangrijke taak was de bemiddeling in geschillen, de zogenaamde contentieuze jurisdictie (met een moderne term mediation genoemd).

Tot de bestuurlijke taken behoorden ook het toezicht op het bestuur van weesgoederen, en op curatele over en executie van insolvente goederen.

Behalve als bestuursorgaan fungeerde de schepenbank ook als rechterlijk college.

Wanneer de schepenen aftraden werden ze in de regel gezworenen.

De zeven gezworenen van het voorgaande jaar werden raden. Ook deze geleding was onderdeel van de magistraat, ofschoon de raden geen bijzondere taken hadden.

De schout en de secretaris werden niet tot het corpus gerekend, ofschoon hun functie nauw verbonden was aan die van de schepenbank. De schout, in de achttiende eeuw drossaard geheten, was voorzitter van het plaatselijk bestuur, hoofd van de plaatselijke politie en officier van justitie.

De secretaris was een aan de schepenbank verbonden functionaris die alles noteerde wat van belang was. Hij moest bij alle transacties van onroerend goed aanwezig zijn en kon tegen betaling afschriften van akten afgeven. Zoals het eerder genoemde bewijs van goed gedrag. Hij was ook beheerder van de archieven.

Na de vrede van Münster gold voor bestuurders de eis dat zij van de gereformeerde religie moesten zijn. In de praktijk betekende dat voornamelijk dat de betaalde functies (zoals secretaris) of functies waaraan beloningen voor werk die *buiten* het normale salaris vallen waren verbonden werden vervuld door protestanten.

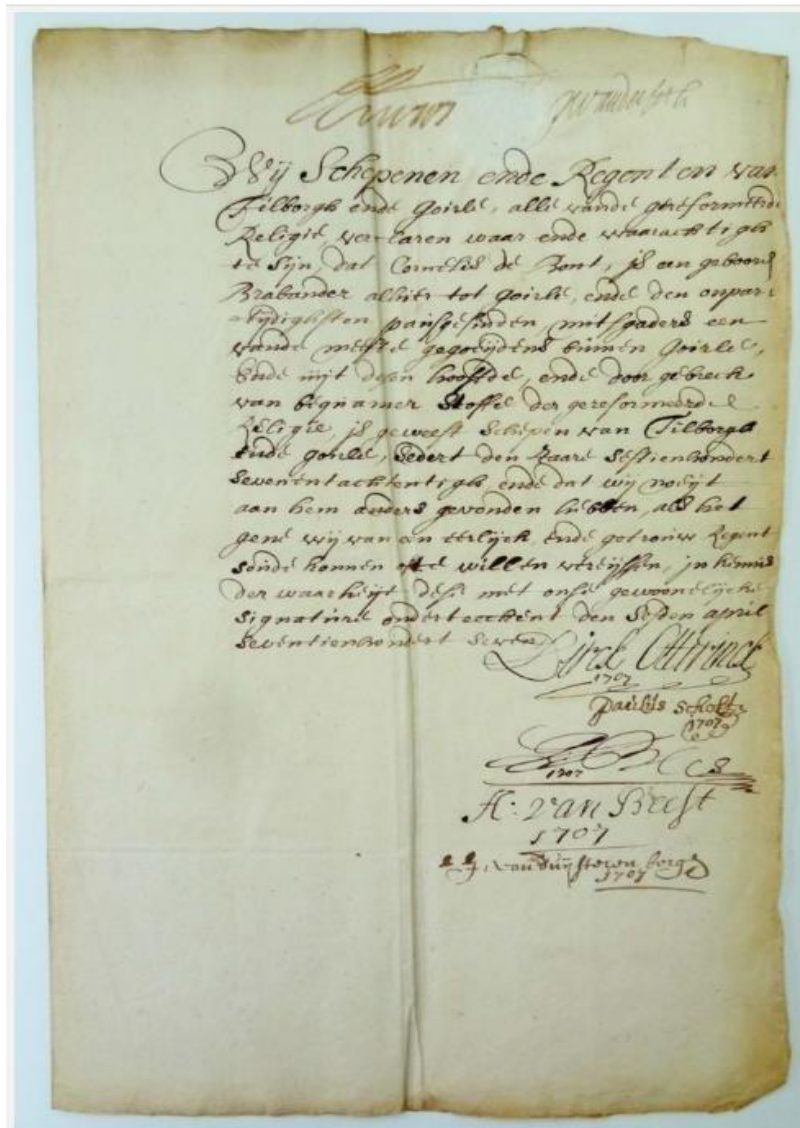
Het gebrek aan voldoende geschikte kandidaten van protestantse huize betekende dat het merendeel van de regenten in de katholieke Meierij het Rooms-katholieke geloof beleden.. Armmeesters, die zelf een financieel risico liepen bij het beheer van de armenkas, waren steeds katholiek.

Zie website: www.heemkundekring-goirle.nl

Kies: Documentatie Centrum -> Uitgelicht deze maand -> Eerder uitgelicht

Documentatie Centrum		
▶ Uitgelicht deze maand		
▶ Eerder uitgelicht		
▶ Wie weet het nog		
▶ Bibliotheek		
▶ Fraterstuijn		

zomer 2016	<u>Cornelis de Bont, "den onpartijdigsten en pauzegezinden" schepenen van Goirle</u>	1707
---------------	--	------

de aanbevelingsbrief voor Cornelis de Bont door zijn collega-schepenen (RAT toeg. 3, inv. no. 877)

In het tweede deel van de lezing gaf Anton Neggars een inkijkje in de geschillen die de schepenbank werden voorgelegd. Hij deed dat aan de hand van procesdossiers en adviezen van schepenbanken in de Meierij. Tussen al het juridisch jargon door schetsen ze een bijzonder beeld van het dagelijks leven in de zeventiende en achttiende eeuw. De procesdossiers gaan onder meer over caféruzies, defloratie, roddel en achterklap, onbetaalde rekeningen, bedelarij, alimentatie, echtscheiding, stroperij en diefstal. Over katholieke en protestante notabelen, maar ook over de gewone mensen die genoodzaakt waren *den wegh van Regt innen te gaan*.

Vermeldenswaardig is een voorbeeld uit 1762. In deze zaak werd ene Jan van Eik gedagvaard. Na een behandeling door een chirurgijn had de gedaagde de nota niet voldaan. De schepenbank deed uitspraak. De aanwezigen konden dit verhaal wel appreciëren. Derhalve enige hilariteit in de zaal. Ook de uitsmijter aan het eind verbijsterden de aanwezigen.

Kees Wouters, Werkgroep Lezingen & Excursies